

För ökad genomströmning

Sammanställning av lärosätenas insatser vid
förskolläro- och grundläroarutbildningar

Rapportnummer: 2020:17

För ökad genomströmning

Sammanställning av lärosätenas insatser vid förskolläro- och grundläro- utbildningar

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2020

Författare: Ludvig Ornstein Fredlund

Diarienummer: 412-455-20

Universitetskanslersämbetet • Löjtnantsgatan 21 • Box 7703, 103 95 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Universitetskanslersämbetets uppdrag	6
Arbete för ökad genomströmning.....	6
Genomströmning inom ramen för utbildningsutvärderingar.....	8
Lärosätenas beskrivningar som underlag för sammanställningen	8
Lärosätenas arbete för ökad genomströmning	10
Systematiskt kvalitetsarbete.....	11
Utvärderingar som underlag för kvalitetsutveckling	11
Samordning i komplex miljö	12
Åtgärder i lärarutbildningen	13
Utbildningsplan och examensmåsmatris.....	13
Krav för vidare studier och individuell studiegång.....	13
Kvalitetskultur	14
Studentmentorer bidrar till goda studievanor	14
Synliggöra studietiden.....	15
Handledning av studentuppsatser	15
Mittkursutvärdering	16
Digitaliserad utbildningsmiljö.....	16
Akademisk introduktion	16
Lärlärd tid och formativ feedback	17
Diagnostiska prov	17
Verksamhetsförlagd utbildning	18
Kommunikation med verksamheterna.....	18
Första VFU-tillfället	18
Försöksverksamhet med övningskolor.....	19
Generella stödresurser.....	19
Bibliotek	19
Studievägledning	20
Studieverkstad.....	20
Studenthälsa.....	20
Stöd till studenter med särskilda behov	21
Avslutande diskussion.....	22
Gemensamma utmaningar.....	22
Det fortsatta arbetet	23

Sammanfattning

Den här rapporten presenterar en sammanställning av insatser och åtgärder vid lärosäten med syftet att verka för ökad genomströmning. Utifrån lärosätenas egna beskrivningar i självvärderingarna från UKÄ:s utbildningsutvärdering av förskollärary- och grundläraresexamen 2018-2019 ger vi här en nationell bild av arbetet vid lärosätena för ökad genomströmning i syfte att sprida kunskap om de åtgärder och insatser lärosätena vidtar för att skapa förutsättningar för studenter att ta examen inom planerad studietid.

Rapporten riktar sig till personer som arbetar med frågor som rör genomströmning vid högskolor och universitet. Eftersom rapporten hämtar sitt material från förskollärary- och grundläraresutbildningarna står lärarutbildning i fokus men sammanställningens resultat ger en bredare bild av hur lärosäten arbetar för ökad genomströmning generellt. Förhoppningen är att den här rapporten kan bidra till inspiration och fortsatt kvalitetsutveckling vid lärosäten när det kommer till arbetet med att stödja studenters förutsättningar att genomföra sina utbildningar.

Enligt lärosätena grundas arbetet för ökad genomströmning i ett konstruktivt och systematiskt kvalitetsutvecklingsarbete. Arbetet handlar även om att medvetandegöra studenter hur varje del av utbildningen kopplar till helheten och svarar mot examensmålen samt att få en tydlig och naturlig progression genom utbildningens delar. Lärosätenas ansträngningar för ökad genomströmning handlar också om att på olika sätt skapa möjligheter för och motivera studenterna till att själva ta ansvar för sin inläring genom deltagande och engagemang vid lärarledda undervisningstillfällen men också utanför dessa.

Lärosätena beskriver i materialet att de kontinuerligt försöker identifiera moment i utbildningen som vållar särskilda problem för att där kunna koncentrera insatser. Den lärarledda undervisningstiden behöver nyttjas effektivt men sammanställningen lyfter också fram insatser där läraktiviteter för studenter skapas utanför ramen för den lärarledda undervisningen. Inspelade föreläsningar och olika former av studentledda aktiviteter är exempel som framkommer.

Lärosätena framhåller i flera delar likartade utmaningar, som att kvalitetsutvecklingen behöver bygga på tillförlitliga underlag och att lärosätena då behöver stärka svarsfrekvensen i kurs- och programutvärderingar. En annan stor utmaning vid lärosätena är de tidiga avhopp. Det förefaller som att en stor andel nybörjare inte är förberedda för de förväntningar och krav som heltidsstudier ställer. Flera lärosäten uppfattar att en stor andel avhopp beror på att studenter prioriterar arbete före studier, inte sällan som obehöriga lärare, vilket

leder till att de kommer efter och känner sig tvungna att kliva av utbildningen.

I rapporten framkommer några av de insatser lärosätena angripit dessa utmaningar med. Det vi kan konstatera är att många lärosäten har likartade utmaningar och att samma typ av utmaningar gäller i många fall både för större och mindre lärosäten. Därför hoppas vi att den här nationella sammanställningen kan tjäna som ett kunskapsunderlag och som inspiration för kvalitetsdrivande diskussioner och fortsatta ansträngningar i syfte att stärka studenternas förutsättningar att genomföra sin utbildning inom planerad studietid.

Universitetskanslersämbetets uppdrag

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska vara den självklara källan till kunskap om högre utbildning i Sverige. UKÄ har uppdragen att granska kvaliteten i högre utbildning, lärosätenas system för kvalitetssäkring av högre utbildning och forskning samt att följa upp och analysera utvecklingen och trenderna inom den svenska högskolan.¹ Ett av myndighetens mål för verksamheten är att all den kunskap som samlas och produceras ska vara till nytta för högskolesektorns utveckling.²

Lärosätena och UKÄ har ett gemensamt ansvar för kvalitetssäkringen av högre utbildning. Det nationella systemet för kvalitetssäkring består av examenstillståndsprövningar, granskning av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete, utbildningsutvärderingar och tematiska utvärderingar. UKÄ:s granskningar ska kontrollera de faktiska förhållandena men också bidra till fortsatt utveckling.³

Arbete för ökad genomströmning

Utifrån lärosätenas självvärderingar från UKÄ:s utbildningsutvärdering av förskolläraryrket och grundlärares examen kartlägger vi här lärosätenas arbete för ökad genomströmning som ett led i arbetet med att följa upp utvärderingssystemet.

Under 2018-2019 genomförde UKÄ utbildningsutvärdering av 67 utbildningar till förskolläraryrket och grundlärares examen vid 20 lärosäten.

Rapporten syftar till att sprida kunskap i högskolesektorn om de åtgärder och insatser som lärosäten initierar och genomför för att skapa förutsättningar för studenterna att genomföra sin utbildning inom planerad studietid. Primärt vänder sig rapporten till personal som arbetar med frågor om genomströmning vid lärarutbildningarna men förhoppningen är att rapporten även kan användas som utgångspunkt och inspiration i kvalitetsdrivna diskussioner i arbete för ökad genomströmning bortom ramen för lärarutbildningarna.

Stort nationellt behov av kompetensförsörjning

I Sverige råder det brist på utbildade lärare i förskolan och i grundskolan. Andelen arbetsgivare som rapporterar brist på nyutexaminerade personer med förskolläraryrket och grundlärares utbildning är mellan 50-83%.⁴ Enligt

¹ UKÄ:s uppdrag anges bl.a. i förordning (2012:810) med instruktion för Universitetskanslersämbetet.

² UKÄ (2020), Verksamhetsplan för Universitetskanslersämbetet 2020.

³ UKÄ (2016), *Nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning*, Rapport 2016:15.

⁴ UKÄ (2020), *Nyborjare och examinerade på lärarutbildning*.

prognoser från Skolverket och UKÄ kommer behovet av lärare dessutom öka de närmsta 15 åren.⁵

Lsåret 2018/2019 tog 8 570 personer ut en lärarexamen. Det var en ökning jämfört med året innan, men i förhållande till behovet i sektorn räcker inte antalet som tar ut examen för att stilla behovet.⁶ Lärosäten kan inte själva möta upp hela det behov skolväsendet har.⁷ Däremot kan lärosätena genom åtgärder minska andelen avhoppande studenter, vilket på sikt skulle öka antalet examinerade lärare och stärka kompetensförsörjningen i skolverksamheterna.

Genomströmningen är generellt hög på yrkesutbildningar, men samtliga lärarutbildningar ligger under snittet för yrkesutbildningar på ett nationellt plan. På utbildningar till läkarexamen och sjuksköterskeexamen tar 88 respektive 75 procent av studenterna avsedd examen inom nominell studietid plus tre år. På förskollärary- och grundlärarutbildningarna är motsvarande statistik 68 respektive 53 procent.⁸ Samtliga lärarutbildningar hamnar på den nedre halvan vid en jämförelse av statistik över genomströmning mellan 15 undersökta bristyrken i offentlig sektor.⁹

Tidigare analyser av avhopp från lärarutbildningarna visar samband mellan avhopp och studenter med svaga förkunskaper.¹⁰

Läro-utbildningen är stor och söktrycket är lågt. Det innebär att en stor andel sökande antas. Analyserna visar ett starkt samband mellan studenternas gymnasiebetyg och prestationer vid högskolan. Risken för avhopp är avsevärt högre för studenter med sämre förkunskaper. Eftersom lärarutbildningarna antar relativt sett många studenter med svagare förkunskaper, kan det förväntas att utbildningarna därför kommer ha relativt sett höga avhoppstal.

I ljuset av dessa utmaningar är det en förhoppning att den här sammanställningen kan synliggöra de ansträngningar som genomförs på lärosäten i syfte att öka genomströmningen på lärarutbildningarna. Genom att sprida goda exempel på hur lärosäten arbetar för att stärka studenternas förutsättningar att genomföra sin utbildning hoppas vi att sammanställningen kan tjäna som kunskapsunderlag för kvalitetsdrivande diskussioner och fortsatta ansträngningar ute i sektorn.

⁵ Skolverket (2019), *Läroprognos 2019*, Rapport 2018:1500; UKÄ (2019), *Framtidens behov av högskoleutbildade – Genomgång av 15 bristyrken inom offentlig sektor fram till 2035*, Rapport 2019:35.

⁶ UKÄ (2020), *Nyborjare och examinerade på lärarutbildning*.

⁷ UKÄ (2019), *Framtidens behov av högskoleutbildade – Genomgång av 15 bristyrken inom offentlig sektor fram till 2035*

⁸ UKÄ (2020), *Universitet och högskolor – Årsrapport 2020*, Rapport 2020:9.

⁹ UKÄ (2019), *Framtidens behov av högskoleutbildade – Genomgång av 15 bristyrken inom offentlig sektor fram till 2035*, Rapport 2019:35.

¹⁰ UKÄ (2017), *Tidiga avhopp från högskolan*, Rapport 2017:17; UKÄ (2017), *Lärostudenternas gymnasiebetyg, avhopp och studieprestation*.

Genomströmning inom ramen för utbildningsutvärderingar

Syftet med utbildningsutvärderingar är att kontrollera utbildningarnas resultat och att bidra till lärosätenas kvalitetsutveckling. UKÄ:s utbildningsutvärderingar omfattar fyra bedömningsområden: *förutsättningar, utformning, genomförande och resultat, studentperspektiv* samt *arbetsliv och samverkan*.¹¹

Utbildningsutvärderingar fokuserar på lärosätenas arbete för ökad genomströmning i bedömningsområdet *Utformning, genomförande och resultat*. I utvärderingen av förskolläraryrket och grundlärares examen bestod bedömningsområdet av nio bedömningsgrunder.

Under de två bedömningsgrunderna inom *Uppföljning, åtgärder och återkoppling* ska lärosätena beskriva och analysera, redogöra för och värdera hur:

”Utbildningens innehåll, utförande och examination följs systematiskt upp. Resultaten av uppföljningen omsätts vid behov i åtgärder för kvalitetsutveckling och återkoppling sker till relevanta intressenter.

*Lärosätet verkar för att studenten genomför utbildningen inom planerad studietid.”*¹²

Det är härifrån materialet som ligger till grund för sammanställningen är hämtat.

Lärosätenas beskrivningar som underlag för sammanställningen

Materialet som ligger till grund för sammanställningen är hämtat ifrån de 67 självvärderingar som skickats till UKÄ för utvärdering. Eftersom arbetet i lärarutbildningen är samordnat vid flera lärosäten är texten närmast identisk för de olika inriktningarna vid samma lärosäte.

Självvärderingarna har ett begränsat format. Lärosätena ska på cirka 30 sidor förmedla en bild av utbildningen som inbegriper samtliga bedömningsområden och bedömningsgrunder för bedömargruppen. Avsnitten där lärosätena har skrivit om bedömningsgrunden *Uppföljning, åtgärder och återkoppling* är 1-4 sidor i samtliga självvärderingar som utgör underlag för rapporten.

Den begränsade omfattningen gör att lärosätet måste välja ut exempel på aktiviteter, insatser och åtgärder från sin verksamhet, för att förtydliga och åskådliggöra resonemang för bedömargruppen. Läsaren bör kunna utgå från att lärosätena väljer ut sina bästa exempel för bedömning av

¹¹ UKÄ (2018), *Vägledning för utbildningsutvärdering på grundnivå och avancerad nivå*.

¹² UKÄ (2018), *Vägledning för utbildningsutvärdering på grundnivå och avancerad nivå*.

bedömargruppen. Dessa exempel på aktiviteter, insatser och åtgärder är de som presenteras i sammanställningen.

Det ska poängteras att rapporten sannolikt inte ger en uttömmande bild av hur lärosätena verkar för att studenterna ska få förutsättningar att genomföra sin utbildning. Självvärderingarna är begränsade i omfång och skrivna på varierad detaljnivå och utifrån olika organisationsnivåer. Vissa lärosäten lyfter studentnära åtgärder medan andra förhåller sig till bedömningsgrunden på en mer strategisk ledningsnivå.

Inget lärosäte ifrågasatt gällande genomströmning

Av de 67 granskade utbildningarna bedömdes 32 stycken ha ifrågasatt kvalitet. Däremot fick samtliga 67 omdömet tillfredsställande av bedömarna i bedömningsgrunden *Uppföljning, åtgärder och återkoppling*.

De insatser och åtgärder som lärosätena har genomfört presenteras i rapporten som lärosätenas arbete för ökad genomströmning. Eftersom underlaget enbart utgår från självvärderingarnas beskrivningar innebär det exempelvis att studentröst saknas. Det är bara lärosätenas egna beskrivningar som ligger till grund för sammanställningen. Rapporten kan inte svara för effekten på de åtgärder som presenteras utan lutar sig på det faktum att lärosätena själva lyft fram dem.

Rapporten undviker också medvetet att redovisa vilka lärosäten som genomför vilka aktiviteter och åtgärder. Skälet är att många lärosäten troligtvis genomför några eller flera av de i sammanställningen redovisade insatserna utan att det framkommit i självvärderingarna under *Uppföljning, åtgärder och återkoppling*. Fokus ska istället ligga på insatserna som de är och ambitionen att öka genomströmningen generellt.

Hög genomströmning betyder inte hög kvalitet

De lärosäten som skrivit självvärdering vid en utbildning med högre genomströmning än genomsnittet gör gällande i sina självvärderingar att det är ett resultat av utbildningens höga kvalitet och deras kvalitetsutvecklingsarbete. Vid utbildningar med lägre genomströmning än snittet försvaras istället den låga genomströmningen med olika skäl som att särskilda åtgärder ännu inte hunnit ge verkan eller specifika skäl som förklarar att den aktuellt låga genomströmningen. Det finns däremot inget skäl som påstår att hög genomströmning är ett mått på hög kvalitet. I utbildningsutvärderingen återfinns exempelvis inget samband mellan utbildningars genomströmning och kvalitet. Flera lärosäten skriver också att insatser för högre genomströmning kan riskera den övergripande kvaliteten på utbildningen. Bland annat kan lärosäten fokusera resurser på insatser under första terminen av utbildningen och således förebygga tidiga avhopp. Denna typ av åtgärd tar dock ofta resurser från senare terminer vilket riskerar att dra ned kvaliteten där istället.

Lärosätenas arbete för ökad genomströmning

Det här kapitlet lyfter fram de åtgärder och insatser lärosätena presenterar i självvärderingarna. Det samlade materialet visar att arbete för ökad genomströmning sker på flera olika nivåer och verkar på olika sätt för ökad genomströmning. Sammanställningen presenteras utifrån fem olika teman för att illustrera hur lärosäten från olika håll, många gånger samtidigt, kan arbeta för att skapa förutsättningar för studenterna att genomföra sina studier. De resonemang och slutsatser som dras under de olika temana är sådant som framkommer i lärosätenas egna beskrivningar.

De åtgärder som redovisas nedan ger en sammanfattad bild av hur de 20 lärosätena med utbildning till förskolläraryrket och grundlärares examen beskriver vad de gör för att verka för ökad genomströmning.

Vissa lärosäten beskriver sitt stödjande arbete ur ett lednings- och organisationsperspektiv, medan andra beskriver sina åtgärder ur ett utbildningsnära perspektiv. Många lärosäten har lyft fram sitt lärosätes generella stödresurser till studenter, medan andra utgått mer specifikt från lärarprogrammet. De flesta lärosätena har haft ett särskilt fokus på den verksamhetsförlagda utbildningen. De här perspektiven och specifika delarna av utbildningen träder fram som olika teman där lärosätena verkar för ökad genomströmning.

Teman	
1	Systematiskt kvalitetsarbete
2	Åtgärder i lärarutbildningen
3	Akademisk introduktion
4	Verksamhetsförlagd utbildning
5	Generella stödresurser

Systematiskt kvalitetsarbete

En betydande del i lärosätenas självvärderingar handlar om hur deras systematiska kvalitetssystem driver på kvalitetsutveckling och därmed verkar både för ökad kvalitet och genomströmning i utbildningarna.

Åtgärder som genomförs är exempelvis att införa nya befattningar och instifta nya råd i syfte att samordna olika frågor. Detta tas även upp inom ramen för nästa tema. Andra vanliga åtgärder är olika former av interna och/eller externa genomlysningar eller utvärderingar som genomförs mer eller mindre regelbundet och som varierar i vilken grad de är genomgripande. Det kan exempelvis vara regelbundna aktiviteter för revidering av kurs- och utbildningsplaner men också större granskningar med externa sakkunniga som utvärderar hela eller delar av utbildningarna vid lärosätet. Genomlysningarna fångar upp styrkor och utvecklingsområden som ger lärosätet indikationer om vilka områden som ska prioriteras i det fortsatta utvecklingsarbetet.

Några lärosäten lyfter också fram ett helhetstänk i kvalitetsarbetet, där olika processer klaffar i varandra för att effektivisera åtgärdshantering. Exempelvis beskriver ett lärosäte att deras budgetprocess är sammanlänkad med kvalitetsarbetet. Det innebär att resultaten från genomlysningar och utvärderingar kommer fram i samband med planeringen av kommande budget. Det möjliggör att behov av eventuella åtgärder smidigt kan hanteras inom ramen för budgetprocessen.

Utvärderingar som underlag för kvalitetsutveckling

Ett underlag som i stort sett samtliga lärosäten framhåller som centralt i det systematiska kvalitetsarbetet är de kursvärderingar, kursutvärderingar och programutvärderingar som ofta genomförs via webbaserade formulär. Lärosätena beskriver att utvärderingarna är några av de främsta underlagen som används för att genomföra insatser och förändringar i kurser och program.

En utmaning för de flesta lärosätena är att svarsfrekvensen i utvärderingarna är låg, vilket sänker tillförlitligheten på de synpunkter studenterna avger. I några fall skriver lärosäten att kursansvariga lärare med närhet till studenterna har stor möjlighet att påverka svarsfrekvensen positivt.

Andra lärosäten har provat andra lösningar, som att genomföra utvärderingen vid schemalagda pass, i vissa fall med fysiska pappersutvärderingar. Trots att pappersutvärderingar skapar mer administration och kräver tid för att samla ihop resultaten menar lärosätena att det är värt den extra insatsen eftersom svarsfrekvensen ökar.

Samordning i komplex miljö

Högskolor och universitet är ofta komplexa strukturer med olika nivåer och organisatoriska enheter. Lärarutbildningen spänner på många håll över stora delar av universiteten, eftersom utbildningen ofta inbegriper delar från olika vetenskapsområden. I självvärderingarna kommer det fram att många lärosäten ser det som en utmaning att hålla ihop utbildningens olika delar till en helhet, säkerställa att kommunikation når ut samt att utbildningsplanen ska bygga på en tydlig idé om progression. Dels handlar det om samordning och att ha en god överblick för ledning och personal. Dels handlar det om att kunna tydliggöra för studenterna hur deras utbildning kommer att se ut och utvecklas under utbildningens gång.

Det är ett kontinuerligt arbete att utveckla och förbättra systematiken, organiseringen och kommunikationen. De flesta lärosätena uttrycker att deras systematiska utvecklingsarbete bidrar till att kontinuerligt förbättra studenternas förutsättningar att kunna genomföra sin utbildning inom planerad studietid.

De förändringar lärosätena beskriver som åtgärder för att säkerställa samordningen i lärarutbildningar är exempelvis införande av tjänster som särskilt programansvariga för varje lärarinriktning, nya organ för programutveckling eller särskilda temadagar för personal som undervisar på en lärarutbildning. Lärosätena beskriver de här formerna för samordning främst som en positiv utveckling för lärarna, men i förlängningen också för studenterna. En tydligare ansvarsfördelning ökar effektiviteten i samordningen och säkerställer att frågor tas omhand och att insatser blir genomförda. De lärosäten som infört nya forum för samordning och utveckling, antingen i form av nya organ eller i form av särskilda temadagar, uttrycker att forumen skapar ökade möjligheter att diskutera gemensamma frågor och kvalitetssäkra och utveckla verksamheten.

Flera lärosäten har också tagit fram och utvecklat en progressionsplan för akademiskt skrivande. Syftet är att utöka förutsättningarna för lärarna att skicka konsekventa signaler till studenterna om de förväntningar som ställs och hur ribban över tid höjs i takt med att studenterna kommer längre och förväntas arbeta med ökad självständighet.

Åtgärder i lärarutbildningen

Oavsett hur lärarutbildningen är organiserad ger lärosätena en samstämmig bild av att lärarledd tid och studenters aktiva deltagande vid läraktiviteter bidrar till ökad genomströmning. Hur lärosätena ska balansera de resurser de har till förfogande för lärarutbildningarna och fokusera undervisningstiden på olika moment är något de ständigt arbetar med att utveckla.

Flera lärosäten lyfter därför fram hur de på olika sätt försöker effektivisera undervisningstiden, så att den lärarledda undervisningen ska bli så effektiv som möjligt samtidigt som studenterna ska ha goda möjligheter till självstudier. I självvärderingarna beskriver lärosätena vad de gör för att effektivisera utbildningsmiljön för studenterna och hur de använder resurserna där de gör störst nytta, för att stärka kvaliteten på utbildningen och för att skapa förutsättningar för att studenterna ska kunna genomföra utbildningen som planerat.

Utbildningsplan och examensmåsmatrix

Lärarprofessionen är ett stort, viktigt och brett uppdrag som kräver en mängd kunskaper och färdigheter. Lärarutbildningen har därför många examensmål som studenterna ska uppnå. Hur målen ska uppnås kan se ut på olika sätt och flera lärosäten ger uttryck för att utbildningen behöver vara dynamisk samt ha ett aktivt och fungerande utvecklingsarbete som gör det möjligt att initiera och genomföra förändringar vid behov.

Flera lärosäten skriver att avhopp i många fall förklaras av att studenter upplevt otydlighet i hur olika moment utbildningen hänger samman och hur de kopplar till läraryrket. Lärosätena beskriver att de därför aktivt arbetar med examensmåsmatriser och progressionsplaner för att säkerställa att studenterna ska uppnå examensmålen men också för hur studenterna ska kunna tillgodogöra sig kunskaper och färdigheter i en ändamålsenlig ordning. Det tydliggör också utbildningens övergripande syfte och kopplingen till läraryrket. För att lyckas krävs en lyhördhet för studenternas åsikter och reflektioner i samband med undervisning, men också i formella påverkanskanaler som programråd och genom utvärderingar.

Krav för vidare studier och individuell studiegång

Kopplat till ovanstående arbete med att utveckla utbildningsplanen och hur utbildningens delar hänger samman beskriver också lärosäten hur de inför spärrear genom utbildningen för att säkerställa att studenterna tillgodogör sig utbildningen i avsedd ordning. Genom att tydliggöra vilka förkunskaper som krävs för att gå vidare till nästa del av utbildningen menar lärosäten att de säkerställer progressionen genom utbildningen. Därigenom säkrar lärosätet i hög grad att studenter har

tillräcklig förmåga att genomföra de vidare studierna och motverkar därmed risken för avhopp.

De studenter som saknar nödvändiga högskolepoäng behöver ta igen dessa innan de tillåts läsa vidare. Det ger också lärosätet större möjlighet att tidigt fånga upp dessa studenters behov av exempelvis studievägledning eller andra former av stöd. Lärosätena beskriver i självvärderingarna att det är viktigt att tidigt fånga upp studenterna som hamnar efter då dessa tenderar till att hoppa av om vägen tillbaka blir för lång. Genom att ställa krav på förkunskaper genom utbildningen säkras lärosäten att vägen tillbaka inte blir för lång.

Om många studenter hamnar efter och ändå tillåts studera vidare, finns också en risk för att antalet studenter som följer individuell studiegång ökar och fler kommer att behöva tillfällen för omexamination. Att följa upp studenter med individuell studiegång och att ordna tillfällen för omexamination är administrativt belastande för lärare men även för studenterna själva vilket riskerar att ta resurser från den ordinarie undervisningen.

Kvalitetskultur

Flera lärosäten skriver i sina självvärderingar att de arbetar för att skapa en kvalitetskultur som bygger på goda relationer mellan studenter och lärare. Vinsten är att om studenter, lärare och beslutsfattare inom lärosätesorganisationen har en nära och okomplicerad relation, ger det förutsättningar för att fånga upp, diskutera och ta hand om utvecklingsförslag och konstruktiv kritik. Genom formella aktiviteter och processer försöker några lärosäten aktivt skapa en kultur som bidrar till utveckling, kvalitet och gemensamt ansvarstagande. När en god kvalitetskultur uppstår kommer utvecklingsförslag lätt upp på bordet och förändringar kan initieras.

Flera lärosäten lyfter också fram arbetssätt för att främja studier och skapa relationer mellan studenter som ytterligare en väg för att skapa en kvalitetskultur. Exempelvis genom att dela in studenterna i studiegrupper med förhoppningen att de ska stötta och sporra varandra. En risk är att studiegrupper som inte fungerar skapar konflikter och istället hämmar studierna. Ett lärosäte införde dramaövningar för studentgrupperna för att skapa tillit och förtroende, vilket fick positiv kritik från studenterna.

Studentmentor bidrar till goda studievänor

Många lärosäten framhåller vikten av att tidigt i utbildningen etablera och bygga relationer mellan studenterna och lärarna men även studenter emellan som ett sätt att öka genomströmningen. Några lärosäten beskriver även insatser för att stärka banden mellan studenter som har kommit olika långt i lärarutbildningarna. Genom att skapa olika mötesformer för studenter från olika terminer att träffas skapar

lärosätena möjlighet för fler studenter att lära av varandra. De studenter som kommit längre i utbildningen kan inspirera till goda studievänor och hjälpa nya studenter att undvika vanliga fällor. Former för studentmentorskap varierar men lärosätena som beskriver arbetsformen menar att studenterna uppskattar insatsen.

På några håll är studentmentorer arvoderade för att stödja mindre erfarna studenter inför särskilda moment i utbildningen och erbjuder eller leder studietillfällen för inläring. Då erbjuds studenterna extra tillfällen för inläring utan att ta lärarledd tid i anspråk samtidigt som de studenter som deltar stärker sina möjligheter att klara examinationen.

Andra lärosäten lyfter fram att goda relationer och samarbete med studentkåren eller studentföreningar också kan bidra till ökad genomströmning. De organiserade studenterna kan anordna särskilda ”pluggstugor” och därigenom fostra större studentgrupper till goda studievänor. Det är en generell erfarenhet att studenter som aktivt deltar i icke obligatoriska läraktiviteter oftare klarar examinationerna än studenter som inte deltar.

Synliggöra studietiden

Några lärosäten beskriver att många studenter arbetar parallellt med studierna eller påbörjar lärostudierna i tron att den inte kräver så mycket studietid. På grund av detta ägnar sig inte dessa studenter tillräckligt åt studierna. Flera lärosäten skriver att vissa avhopp kan förklaras av att studenter arbetar vid sidan av studierna, många som obehöriga lärare inom olika skolverksamheter. Lärosäten uttrycker därför att de i början på utbildningen, men även längs hela studietiden, behöver betona att en lärarutbildning är en heltidssysselsättning som kräver att studenterna även lägger tid på självstudier.

Några lärosäten synliggör tid för självstudier, till exempel genom att avsätta tid i schemat för självstudier eller för studiegrupper av studenter medan andra lärosäten schemalägger tid för studiegrupper att studera tillsammans. Inför särskilda moment erbjuder ett lärosäte studenterna tid och plats för självstudier med möjlighet att ställa frågor till lärare som då finns på plats.

Handledning av studentuppsatser

Ett ofta kritiskt moment för många studenter är det självständiga uppsatsarbetet. Flera lärosäten arbetar aktivt med att säkerställa att handledningen av det självständiga arbetet är likvärdig, rättssäker och stödjande. Några lärosäten beskriver därför samordningen av handledning för större studentgrupper som ett led i arbetet för ökad genomströmning.

Lärosätena beskriver till exempel att handledarna för studentuppsatser samordnar sitt arbete och gemensamt diskuterar ramarna för handledningen och hur de hanterar gemensamma utmaningar. Några lärosäten lyfter också fram att de har infört tillfällen för studenterna att kommentera och stödja varandra som ett extra stöd i arbetsprocessen med det självständiga arbetet som en framgångsfaktor.

Mittkursutvärdering

Ett fåtal lärosäten skriver att de genom att genomföra mittkursutvärderingar i vissa kurser ökar studenternas intresse av att delta i utvärderingar över lag. Mittkursutvärderingar ger också studenterna möjlighet att ge synpunkter och påverka på sina pågående studier istället för att bara kunna ge feedback efter kurserna. Möjligheten att ge inspel till ansvariga lärare under kursens gång ger lärarna möjlighet att anpassa planeringen efter studentgruppens behov och därmed stärka förutsättningarna för studenterna att nå kursens mål.

Digitaliserad utbildningsmiljö

Flera lärosäten lyfter fram sitt arbete med digitaliseringen av bland annat informationsflöden. Förinspelade föreläsningar möjliggör utrymme för andra former av lärarledd undervisning. Flera lärosäten beskriver att den lärarledda tiden då kan utnyttjas för mer meningsfullt och dialogbaserat utbyte för studenterna än vid traditionella föreläsningar.

I matematikundervisning lyfter några lärosäten fram att de har inspelade instruktionsvideor för studenterna när det kommer till mindre avancerade uppgifter. Det ger mer utrymme att lägga fokus på mer avancerade uppgifter vid de lärarledda tillfällena vilka då kan bli mer meningsfulla.

Inspelade föreläsningar används också för att ge studenter möjlighet att se på och lyssna till föreläsningar om de haft förhinder vid ordinarie föreläsningstillfälle. Studenter kan också lyssna till föreläsningar flera gånger.

Akademisk introduktion

De flesta lärosätena uppmärksammar att studenter i högre grad hoppar av under första året på utbildningen. Orsakerna kan vara många och flera lärosäten uppger att de har en relativt dålig uppfattning om orsakerna till avhopp. De vanligaste orsakerna som nämns i självvärderingarna är insikt om att yrkesvalet är fel, att studierna är för svåra, svårighet att kombinera studier med arbete, att studieorten är för långt bort eller att utbildningen inte motsvarade förväntningarna.

För många studenter innebär att påbörja lärarstudier också att vänja sig vid en akademisk miljö, akademisk litteratur och språkbruk med det är också en början på en yrkesbana i skolverksamhet. Det är mycket som är

nytt för många studenter, många nya intryck att ta in och mer att lära sig än kurslitteraturen och att skriva inlämningsuppgifter.

Lärosätena beskriver hur de på olika sätt tacklar dessa utmaningar och hur de stödjer studenterna, särskilt under början på utbildningen. Flera lärosäten har tagit fram en guide eller handbok för nya studenter. Många lärosäten erbjuder studenterna en akademisk introduktionskurs med föreläsningar, workshoppar eller andra träffar där de kan få tips och bli introducerad i hur det är att studera vid högskola och på ett lärarprogram. Det är också vanligt att lärosätena har digitala föreläsningar och webbsidor där studenter kan få tips i studieteknik och liknade. Det kan till exempel handla om informationssökning, studieteknik, stresshantering, att våga tala inför grupp och akademiskt skrivande.

I de här sammanhangen introduceras ofta studenterna för de stödresurser som finns vid lärosätet. I den här rapporten beskrivs lärosätenas stödresurser under det femte temat för lärosätenas generella stödresurser.

Lärladd tid och formativ feedback

I självvärderingarna beskriver lärosätena att de lägger mycket resurser på de första terminerna av utbildningen. Det kan handla om mer lärladd tid för att leda in studenterna i studier, bearbeta litteratur samt till att skapa relationer mellan studenter och lärare, men också för att studenterna ska ges möjlighet att lära känna varandra och skapa studiegrupper för kollektivt lärande. De extra tillsatta lärarresurserna de första terminerna syftar också till att möjliggöra mer formativ feedback på inlämningsuppgifter. Detta för att ge studenterna återkoppling som ger dem förutsättningar för lärande och ökad förståelse för vilken nivå av akademiskt skrivande som krävs och som kommer krävas under utbildningen. Att redan inledningsvis under studierna låta studenter och lärare mötas ger också studenterna förutsättningar för ett konstruktivt samtalsklimat med lärarna och möjlighet till att ställa frågor.

Flera lärosäten brottas med utmaningen att många studenters skriv- och läsförmåga initialt håller för låg nivå. Mycket tid och resurser läggs på att stödja studenterna i deras akademiska skrivande. Många ur den här studentgruppen tenderar dessutom att hoppa av under de första terminerna. Det innebär att lärosätena lägger mycket resurser under de första terminerna på studenter som senare ändå väljer att hoppa av.

Diagnostiska prov

Några lärosäten skriver i självvärderingarna att de vid utbildningsstarten låter studenterna genomföra ett diagnostiskt prov för att kartlägga behovet av insatser. Lärosätena kan sedan erbjuda studietillfällen för studenterna att förbereda sig innan momenten kommer i utbildningen. Exempelvis beskriver flera lärosäten matematikundervisning som ett moment som många studenter har svårt att klara vid första

examinationstillfället. Utifrån de diagnostiska proven och efterföljande tillfällena för inläring stärker lärosätet förutsättningarna för studenterna att klara examinationerna vid första tillfället när de momenten kommer.

Verksamhetsförlagd utbildning

Mötet mellan studenterna och den framtida yrkesverksamheten framhåller lärosätena i självvärderingarna som ett avgörande moment i utbildningen för många studenter. Eftersom en stor del av utbildningen är verksamhetsförlagd och det är den verksamheten studenterna ska förberedas för i och under utbildningen. Att studenternas upplevelse av den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) blir positiv lägger grund för studenternas motivation att fullfölja utbildningen anser lärosätena.

Kommunikation med verksamheterna

De flesta lärosätena nämner att kommunikationen med huvudmän och handledarna behöver fungera för att studenter ska få en bra och likvärdig verksamhetsförlagd utbildning. För att skapa goda förutsättningar lyfter flera lärosäten fram den goda samverkan de har med dessa parter och att företrädare för arbetslivet deltar i beredande och utvecklingsinriktade organ vid lärosätet.

Lärosätena förmedlar att digitaliseringens möjligheter ofta minskar avståndet mellan lärosätet och yrkesverksamheterna. Med inspelade instruktioner och videosamtal kan lärosätet hålla kontakt med handledare, vilket stärker förutsättningar för likvärdig bedömning mellan studenter på olika enheter. Med noggrant framarbetade mallar för trepartssamtal underlättas bedömningen av VFU och meningen med den verksamhetsförlagda utbildningen blir klarare både för studenterna och för handledarna. Att handledarna har gått handledarutbildning är ytterligare en faktor som lärosätena menar stärker förutsättningarna för att studenterna får en positiv och meningsfull upplevelse.

Första VFU-tillfället

Flera lärosäten har uppmärksammat att avhoppet ofta ökar vid det första VFU-tillfället för studenter. Orsakerna kan vara flera. Vissa lärosäten skriver att studenter hoppar av i samband med VFU på grund av att de inser att de gjort fel yrkesval. Att för första gången komma ut i yrkesverksamhet är sannolikt påfrestande och vissa lärosäten skriver därför om insatser för att förbereda studenterna inför mötet med verksamheten.

Som en förberedande insats samlar vissa lärosäten in information inför VFU som en guide med svar på frågor. Andra lärosäten ordnar forum där studenter som ska ut på sin första VFU kan ta del av erfarenheter från

studenter som redan varit ute. Enligt lärosätenas interna utvärderingar har åtgärden fått positiv respons från båda studentgrupperna.

Försöksverksamhet med övningsskolor

Flera av lärosätena i försöksverksamheten med övningsskolor lyfter fram att den varit positiv för den verksamhetsförlagda utbildningen överlag. Närheten mellan lärosätet och handledarna har ökat, vilket gör handledarnas bedömningar mer likvärdiga.

Att övningsskolorna tar emot fler studenter menar några lärosäten gör hela verksamheten mer delaktig i att förbereda mottagandet av studenterna, vilket gynnar den verksamhetsförlagda utbildningen i allmänhet och den individuella studentupplevelsen i synnerhet. Ett lärosäte uttrycker att försöksverksamheten direkt har ökat genomströmningen genom att studenterna har fått en bättre upplevelse av den verksamhetsförlagda utbildningen.

Generella stödresurser

Lärosätena erbjuder alla studenter generella stödresurser. Nästan samtliga lärosäten beskriver minst en av nedanstående stödresurser dit studenter kan vända sig vid behov för att få stöd, vägledning eller hjälp som underlättar studierna och på så sätt bidrar till ökad genomströmning.

Gemensamt för nedanstående stödresurser är att de främst riktar sig till studenter som själva söker sig dit, vilket är en utmaning för flera lärosäten. Ofta tar studenterna inte del av de stöd som finns tillgängliga. Om fler studenter i ett tidigt stadium tog hjälp skulle troligtvis många avhopp kunna undvikas. Lärosätena vittnar i självvärderingarna om att de studenter som verkligen skulle ha nytta av olika stödresurser sällan söker hjälp innan de har halkat långt efter, vilket då ökar risken för studieuppehåll eller avbrott.

Olika lärosäten organiserar stödet på olika sätt. Nedan framställs de vanligaste funktionerna lärosätena lyfter fram i sina självvärderingar. Vid flera lärosäten kan exempelvis flera av de olika funktionerna finnas inom ramen för en verksamhet medan andra kan ha en av nedanstående funktioner uppdelad på flera verksamheter.

Bibliotek

Några lärosäten lyfter fram att biblioteken kan ha en viktig roll i att skapa förutsättningar för effektiva studier för många studenter. Bibliotekarier med roll riktad mot lärarutbildningen förekommer på sina håll för att underlätta informations- och litteratursökning specifikt för lärarstudenter. I några fall är bibliotekspersonalen med i moment under utbildningen som behandlar exempelvis referenshantering och sökning i databaser.

Studievägledning

Nästan samtliga lärosäten skriver att de erbjuder lärarstudenterna studievägledning. Ofta har lärosätena en särskild studievägledare med en tjänst som är inriktad mot lärarstudenter.

De flesta lärosätena lyfter fram att studievägledaren har en nyckelroll i att förstå orsakerna till avhopp och hur de hänger ihop med de svårigheter studenterna upplever. Lärosätena har ofta rutiner för att följa upp studieresultaten för studenterna för att se om några kan ha behov för stödinsatser eller ren vägledning. I något enstaka fall följer studievägledaren upp studenternas studieresultat termin för termin medan det är betydligt vanligare att sätta en uppföljningspunkt inför exempelvis termin tre när studenternas resultat stäms av.

Studievägledaren kontaktar då studenter som saknar poäng för att fråga om de önskar vägledning eller någon annan form av stöd. Ibland leder kontakten till att avhopp registreras, ibland till att studenten får möjlighet att arbeta igen enligt en individuell studiegång.

Studieverkstad

Många lärosäten erbjuder studieverkstäder som på olika sätt ger studenterna stöd i arbete och inläring. Det vanligast förekommande är stöd och vägledning i att skriva på en akademisk nivå och bearbeta sina texter. Flera lärosäten betonar vinsten med att utnyttja den stödresursen, men märker samtidigt att studenterna med störst behov av stöd inte utnyttjar det. Eftersom lärarstudenternas svaga skrivförmåga generellt beskrivs i självvärderingarna som ett utbrett problem, kan den här resursen ändå bidra till att avhjälpa många avhopp.

Det är också vanligt att lärosäten erbjuder stöd med inriktning mot studieteknik, matematik samt IT och media inom ramen för de generella stödstrukturerna.

Här lyfter något enstaka lärosäte att de kopplar in studieverkstaden i undervisningen. I ett eller flera av utbildningens moment är personal från studieverkstaden delaktig i att stödja och utveckla studenternas arbete och lärande. En förhoppning är att detta arbetssätt ska göra det lättare för fler studenter att ta hjälp av studieverkstaden även i andra moment under utbildningen.

Studenthälsa

Många lärosäten lyfter fram att studenthälsan erbjuder en möjlighet för studenter att prata med någon som hjälper studenter att genomföra sina studier inom planerad studietid. Det kan handla om hjälp med exempelvis stresshantering, prokrastinering eller om andra psykiska utmaningar som kan drabba studenter under utbildningen.

I flera fall erbjuder den typen av verksamhet vid lärosäten utbildningar, workshoppar eller föreläsningar i studieteknik, att våga tala inför grupp eller stresshantering som är öppna för alla studenter.

Stöd till studenter med särskilda behov

De flesta lärosätena lyfter fram att de erbjuder särskilda stödresurser till studenter med dokumenterad funktionsvariation. De studenterna ska ha samma rätt och möjlighet till studier på sina individuella villkor, vilket kan handla om olika former av stöd. Tal- och skrivsyntesprogram, anteckningsstöd, kurslitteratur inläst som ljudböcker, anpassad studieplats och rätt till att skriva tentamen enskilt är några exempel på stöd.

Avslutande diskussion

Bedömargrupperna i UKÄ:s utvärdering av förskolläro- och grundskolläro- och utbildningar bedömde att samtliga lärosätena på ett tillfredsställande sätt verkar för att skapa förutsättningar för studenter att genomföra sin utbildning inom planerad studietid. Den här sammanställningen belyser de insatser och åtgärder som lärosätena genomfört, beskrivit och redogjort för som syftar till detta arbete. Även om bedömargrupperna bedömt lärosätenas arbete som tillfredsställande visar lärosätenas självvärderingar att de har fortsatta utmaningar och identifierar likartade problem som leder till att studenter hoppar av. Arbetet med att förebygga avhopp fortsätter inom ramen för lärosätenas kontinuerliga kvalitetsutvecklingsarbete.

Förhoppningen är att den här rapporten kan tjäna som underlag för kvalitetsdrivande diskussioner, öppna upp för nya lösningar på olika håll och inspirera till fortsatta ansträngningar både inom och utanför ramen för läro- och utbildningarna.

Sammanställningen visar att lärosäten hanterar utmaningarna på olika nivåer, från ledningsnivå till utbildningsnivå och ofta från flera nivåer samtidigt för att stärka kvaliteten på läro- och utbildningarna generellt, men även förutsättningarna för studenterna att genomföra sina studier. Den visar också att lärosäten ofta erbjuder ett brett urval av generella stöd till sina studenter.

Gemensamma utmaningar

Det framkommer några gemensamma utmaningar som merparten av lärosätena anser att de fortsatt behöver arbeta med för att förebygga avhopp. Flera av de redan redovisade åtgärderna är insatser för att hantera dessa.

Det ska poängteras att många läro- och utbildningar säkerligen har andra angelägna utmaningar som inte redovisas nedan. Den här sammanställningen ser till lärosätenas arbete med att förebygga och motverka avhopp. Med ett annat grepp och ett underlag med större omfattning hade andra utmaningar eventuellt framträtt tydligare.

Svarsfrekvenser vid utvärderingar

Nära samtliga lärosäten beskriver sina system för kurs- och programutvärderingar som centrala underlag för kvalitetsutveckling. Samtidigt har de flesta lärosätena stora svårigheter att få studenter att svara på enkäterna. För att stärka kvalitetsarbetet på lärosäten och inom utbildningar ger lärosätena själva uttryck för att de genom att öka

svarsfrekvenserna kan öka reliabiliteten i sina underlag för kvalitetsutveckling.

Den akademiska introduktionen

Många avhopp sker under de första terminerna vid lärarutbildningar av en rad olika orsaker. Genom mer lärarledd tid och introduktion till akademiska studier menar lärosätena att de kan förebygga många avhopp och utveckla studieteknik så att färre studenter hamnar efter redan från start. Att lägga resurser och koncentrera insatser tidigt i utbildningen riskerar dock att ta resurser från senare terminer. Det är en ofrånkomlig och ständig utmaning att fördela resurserna på bästa sätt.

Sammanställningen av lärosätenas insatser visar att lärosäten hanterar utmaningen på en mängd olika sätt från första mottagandet till att följa upp studenternas resultat efter första och/eller andra terminen och därifrån initiera insatser efter behov.

Arbete parallellt med lärarstudier

Många lärosäten skriver att många studenter arbetar vid sidan om heltidsstudierna, inte sällan inom skolverksamheter som obehöriga lärare. Flera lärosäten beskriver därför hur de på olika sätt behöver betona för studenterna att studier ska bedrivas på heltid. Vissa tidiga avhopp förklaras av lärosäten som en effekt av att en del studenter förväntar sig att de ska klara studierna samtidigt som de har en annan primär sysselsättning.

Det fortsatta arbetet

Lärosätena arbetar kontinuerligt för att utveckla kvaliteten både på lärosätetsnivå och på utbildningsnivå. I detta ingår att identifiera moment i utbildningen som vållar problem och att därefter fokusera insatser där. Lösningarna handlar i stora drag om att möjliggöra och skapa konkreta tillfällen för studenter för inläring.

Studenters närvaro och engagemang vid aktiviteter ger resultat. Därför försöker många lärosäten effektivisera den lärarledda undervisningen för att göra den så verkningsfull som möjligt och att erbjuda studenter andra former av läraktiviteter som inte behöver ta lärarledd undervisningstid i anspråk. Det kan handla om förinspelade föreläsningar och instruktioner, studentledda aktiviteter men också att på olika sätt medvetandegöra studenter om de stödresurser som finns och på de krav som ställs. Ett stort ansvar ligger på den enskilda studenten men på många lärosäten görs olika insatser för att förenkla detta. Den pågående coronapandemin aktualiserar utmaningar med distansstudier och begränsar lärosätena i att hitta former för undervisning och att engagera studenter till ökat deltagande. Här finns nu en unik möjlighet att samla erfarenheter från lärare och studenter för att fånga upp goda exempel där

distansundervisningen lyckas och att identifiera var nya utmaningar växer fram.

Självvärderingarna visar att lärosätena arbetar aktivt och genomför insatser för att åtgärda de problem som uppkommit eller förebygga eventuella problem som kan uppstå. Den stora variationen av olika åtgärder från olika nivåer på lärosätena och i olika delar av utbildningen visar på en kreativitet att testa nya grepp. Den här rapporten kan förhoppningsvis inspirera till nya insatser eller till att pröva åtgärder andra lärosäten redan genomfört.

Målet med att öka genomströmningen på lärarutbildningarna generellt är pågående och aktivt i sektorn inte bara i lärarutbildningsorganisationerna utan på lärosätena och samhället i stort. Det pågår diskussioner på övergripande nivå om exempelvis höjda behörighetskrav för lärarutbildning och att lättare kunna kombinera arbete och lärarstudier. Sammanställningen visar att utmaningarna med nya lärarstudenters förkunskaper och studenters försök att kombinera studier och arbete hör till de vanliga orsakerna till avhopp.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

